

ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті викладено результати експериментального дослідження педагогічних умов формування у старших дошкільників креативності в центрах розвитку дитини на етапі формувального експерименту.

Ключові слова: креативність, структурні компоненти поняття креативності, критерії оцінки креативності, показники і рівні сформованості креативності.

В статье изложены результаты экспериментального исследования педагогических условий формирования у старших дошкольников креативности в центрах развития ребенка на этапе формирующего эксперимента.

Ключевые слова: креативность, структурные компоненты понятия креативность, критерии оценки креативности, показатели и уровни сформированности креативности.

In the article the results of experimental research of pedagogical terms of forming are expounded for the senior preschool children of creativity in the centers of development of child on the stage of forming experiment.

Key words: creativity, the structural components of the concepts of creativity, the evaluation criteria of creativity, indicators and levels of formation of creativity.

Інтелектуальна творчість як невід’ємний аспект людської духовності є соціальним механізмом, який протистоїть регресивним явищам у розвитку суспільства. Творча діяльність – це гарантія особистісної свободи людини і самодостатності її індивідуальної долі. Тому проблема креативності набуває надзвичайної ваги у розвитку педагогіки з огляду на те, що в Україні відбуваються докорінні зміни старого суспільства на нове, традиційних освітніх засад на сучасні. Предметом спеціального вивчення вона виступила в дослідженнях як зарубіжних (М. Воллах, Дж. Гілфорд, Х. Грубер, Дж. Девідсон, Н. Коган, С. Медник, Р. Муні, П. Торренс, Д. Фельдман, Дж. Фодор, Д. Харрингтон, А. Штейн та ін.), так і вітчизняних вчених (Т. Галкіна, С. Григоренко, В. Дружинін, О. Кононко, П. Кравчук, Л. Ляхова, В. Моляко, Я. Пономарьов, К. Торшина та ін.).

Метою статті є викладення результатів експериментального дослідження педагогічних умов формування у старших дошкільників креативності в центрах розвитку дитини на етапі формувального експерименту.

З метою перевірки гіпотези щодо формування у старших дошкільників креативності в центрах розвитку дитини нами був організований та проведений формувальний етап педагогічного експерименту.

Як експериментальні фактори (незалежні змінні) нами були визначені педагогічні умови формування креативності: забезпечення створення

розвивального середовища, що сприятиме розвитку креативності; спрямування змісту практичної діяльності вихованців на розвиток креативних здібностей (впровадження у навчально-виховний процес завдань творчого характеру); підвищення компетентності педагогів центрів розвитку дитини та батьків вихованців з проблеми виховання креативності у старших дошкільників.

Ці педагогічні умови були впроваджені у практику педагогічної діяльності експериментальних навчальних закладів.

У процесі дослідження, для визначення рівня сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку на початку експерименту, а потім наприкінці експерименту проводилась оцінка динаміки розвитку досліджуваної якості. Основним при цьому був метод спостережень і якісної характеристики кінцевих результатів, яких досягли вихованці. Спостереження проводились на навчальних заняттях, святах, виставках тощо.

Нами було проведено дослідно-експериментальну роботу, що допомогла визначити рівень здатності продукувати велику кількість ідей; висловлювати незвичайні, нестандартні ідеї; застосовувати різноманітні стратегії при вирішенні проблем.

Перед нами постала задача, що може бути сформульована наступним чином: необхідно порівняти характеристики двох експериментальних груп між собою. Тобто, з’ясувати, чи відрізняються характеристики контрольної та експериментальної

груп між собою на початку та кінці формувального етапу педагогічного експерименту стосовно рівня сформованості креативності.

Для вирішення проблеми, нами було обрано метод порівняння виборок за рівнем вираженості ознак [1, с. 117].

За допомогою методів статистики ми проводили порівняння розподілу респондентів за рівнями сформованості креативності. Для цього необхідно було дати відповідь на три групи питань: чи відрізняються за рівнем сформованості креативності контрольна та експериментальна групи на початковому етапі експерименту; чи відрізняються за рівнем сформованості креативності контрольна та експериментальна групи на завершальному етапі експерименту; чи відрізняються рівні креативності сформованості експериментальної групи на початковому та завершальному етапах.

З огляду на класифікацію задач статистичного аналізу, які виникають у гуманітарній області знань (Е. Сидоренко, А. Наследов) для математичної обробки застосовувався один із методів аналізу таблиць спряженості – критерій узгодженості розподілів Пірсона.

Визначалося, чи існує зв'язок між двома номінативними ознаками: 1 – рівень сформованості, 2 – група. Іншими словами: чи узгоджуються розподіли респондентів за рівнями в двох вибірках. Міру розбіжності емпіричних та теоретичних частот було визначено емпіричним значенням критерію Пірсона:

$$\chi_e^2 = \sum_{i=1}^{kl} \frac{(f_e - f_T)^2}{f_T}, \quad df = (k-1)(l-1), \quad (3.1)$$

де f_e – емпіричні частоти; f_T – теоретичні частоти; k і l – число рядків і стовпців таблиці спряженості; df – число ступенів волі.

У нашому випадку $df = (3-1)(2-1) = 2$, оскільки маємо 2 групи (експериментальну і контрольну) та

3 рівні сформованості креативності (високий, середній, низький).

Теоретична частота для елемента, що належить i -му рядку та j -му стовбцю:

$$f_{\Delta} = f_{ij} = \frac{f_i \cdot f_j}{N} \quad (2.2)$$

де f_i – сума частот у всіх елементах i -го рядка, f_j – сума частот у всіх комірках j -го стовпця; N – сума частот у всіх комірках таблиці спряженості.

У табл. 1 представлено кількісне співвідношення розподілу респондентів експериментальної та контрольної груп на початку формувального етапу експерименту за рівнем сформованості креативності.

Оскільки кількість спостережень $N = 174$ більша за 100, за рівень похибки першого роду приймемо $\alpha = 0,01$. З аналізу статистичних даних таблиці зроблено наступні висновки:

1. Відповідно до порівняльної характеристики відзначимо, що різниці в даних високого рівня між експериментальною та контрольною групами на початку формувального етапу експерименту (відповідно рівня показників когнітивного компоненту креативності) не було; середнього рівня складала 4,6 %; різниця в низькому рівні складала теж 4,6 %.

За високим рівнем показників емоційно-ціннісного компоненту креативності різниця налічувала 2,2 %; різниці в даних середнього рівня не було; різниця в низькому рівні складала 2,2 %.

Різниця за високим рівнем показників практично-діяльнісного компоненту креативності налічувала 0; середнього рівня складає 1,1 %; різниця в низькому рівні складала 1,1 %.

Обраховавши середнє арифметичне за всіма трьома компонентами сформованості креативності на першому етапі формувального експерименту між експериментальною і контрольною групами (табл. 1), виявлено, що розподіли по рівням у двох групах однакові (рис. 1).

Таблиця 1

Кількісне співвідношення розподілу дітей експериментальної та контрольної груп на початку формувального етапу експерименту

Загальний рівень сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку, %		
	Експ. гр.	Контр. гр.
низький	32,5	31,4
середній	38,3	40,2
високий	29,2	28,4

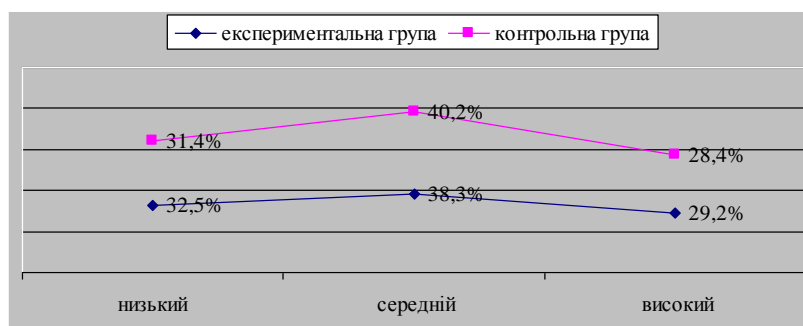

Рис. 1. Розподіл дітей контрольної та експериментальної груп на початку формувального етапу експерименту

Відповідно до порівняльної характеристики відзначимо, що різниця в даних високого рівня сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку між експериментальною та контрольною групами на формувальному етапі експерименту налічувала 0,8 %; середнього рівня складала 1,9 %; різниця в низькому рівні складала 1,1 %.

2. Наступним етапом нашого дослідження в системі підрахунків було порівняння даних рівня сформованості креативності контрольної та експериментальної груп у кінці формувального етапу експерименту.

Різниця в даних високого рівня сформованості креативності (відповідно до показників когнітивного компоненту) у дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп у кінці формувального етапу експерименту налічувала 8,0 %; середнього рівня складала 4,6 %; різниця в низькому рівні складала 12,6 %.

За високим рівнем показників емоційно-ціннісного компоненту експериментальна та

контрольна група в кінці формувального етапу експерименту налічувала різницю 14,9 %; середнього рівня сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку складала 5,7 %; різниця в низькому рівні сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку складала 9,2 %.

Різниця в даних високого рівня сформованості креативності (відповідно до показників практично-діяльнісного компоненту) у дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп у кінці формувального етапу експерименту налічувала 8,1 %; середнього рівня складала 9,2 %; різниця в низькому рівні складала 17,3 %.

Обрахувавши середнє арифметичне за всіма трьома компонентами сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп, у кінці формувального етапу експерименту (табл. 2), виявлено розбіжності у розподілах їх даних (рис. 2).

Таблиця 2

Кількісне співвідношення розподілу дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп у кінці формувального етапу експерименту

Загальний рівень сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку, %		
	Експ. гр.	Контр. гр.
низький	15,6	28,7
середній	42,2	39,4
високий	42,2	31,9

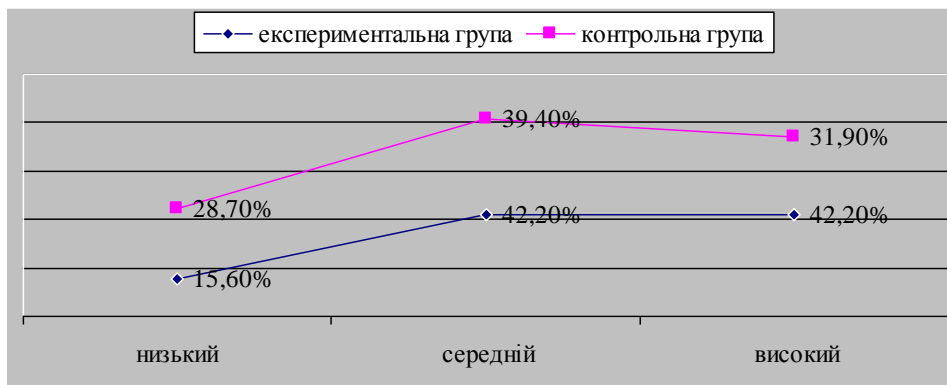

Рис. 2. Розподіл дітей експериментальної та контрольної груп за рівнем сформованості креативності в кінці формувального етапу експерименту

Відповідно до порівняльної характеристики відзначимо, що різниця в даних високого рівня сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної групи в кінці формувального експерименту налічувала 10,3 %; середнього рівня складала 2,8 %; різниця в низькому рівні складала 13,1 %.

3. За аналогією попередніх підрахунків, ми порівняли данні рівня сформованості креативності у дітей експериментальної групи на початку та в кінці експерименту.

Різниця в даних високого рівня експериментальної групи на початку та в кінці формувального етапу експерименту (відповідно до рівня

показників когнітивного компоненту креативності) складала 11,5 %; середнього рівня – 12,6 %; різниця в низькому рівні – 24,1 %.

Відповідно до рівня показників емоційно-ціннісного компоненту креативності різниця в даних високого рівня сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку в експериментальній групі на початку та в кінці формувального етапу експерименту налічувала 16,1 %; середнього рівня складала 8 %; різниця в низькому рівні складала 8,1 %.

Різниця в даних високого рівня сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи на початку та в кінці

формуального етапу експерименту (відповідно рівня показників практично-діяльнісного компонента) налічувала 11,6%; середнього рівня складала 6,8%; різниця в низькому рівні складала 18,4%.

Обраховавши середнє арифметичне за всіма трьома компонентами креативності експериментальної групи на початку та в кінці формуального етапу експерименту (табл. 3), виявлено розбіжності у їх показниках (рис. 3).

Таблиця 3

Кількісне співвідношення розподілу дітей експериментальної групи на початку та в кінці формуального етапу експерименту

Загальний рівень сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку, %		
Рівні	Початок експ.	Кінець експ.
низький	32,5	15,8
середній	38,3	42,2
високий	29,2	42,2

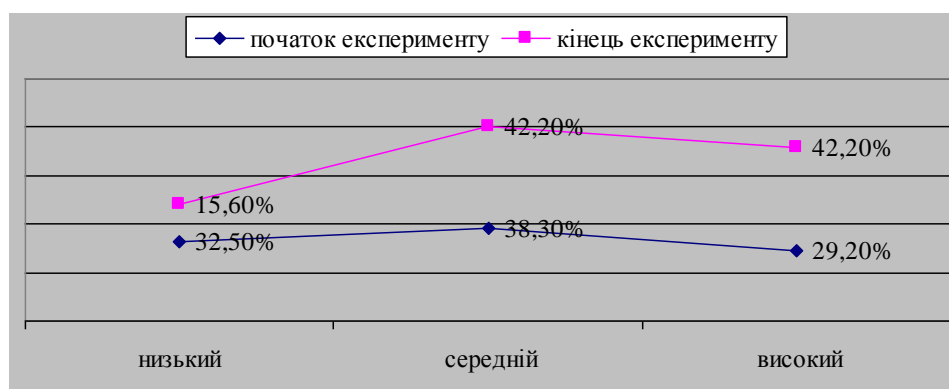

Рис. 3. Розподіл дітей експериментальної групи на початку та в кінці формуального етапу експерименту за рівнем сформованості креативності по трьом компонентам

Відповідно до порівняльної характеристики відзначимо, що різниця в даних високого рівня сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи на початку і в кінці формуального експерименту

налічувала 13,0%; середнього рівня складала 3,9%; різниця в низькому рівні складала 16,7%.

Порівняння результатів контрольної та експериментальної груп у кінці формуального етапу дослідження ми представили у табл. 4.

Таблиця 4

Загальна кількість дітей старшого дошкільного віку у центрах розвитку дитини відповідно рівнів сформованості креативності на початку і в кінці формуального експерименту

Рівні	Кількість дітей у %				Різниця між показниками до і після експерим. у %	
	На початку експерименту		У кінці експерименту		Експ. гр.	Контр. гр.
	Експ. гр.	Контр. гр.	Експ. гр.	Контр. гр.		
низький	32,5 %	31,4 %	15,6 %	28,7 %	-16,9 %	-2,7 %
середній	38,3 %	40,2 %	42,2 %	39,4 %	+3,9 %	-0,8 %
високий	29,2 %	28,4 %	42,2 %	31,9 %	+13,0%	+3,5 %

Підводячи підсумки, можна сказати, що наше дослідження виявило досить великий потенціал центрів розвитку дитини з формування креативності у дітей старшого дошкільного віку. Але для масштабного його розвитку слід докласти цілеспрямованих зусиль усім учасникам навчально-виховного процесу.

Таким чином, загальні результати формуального етапу експерименту, отримані в ході дослідження формування креативності дітей старшого дошкільного віку у центрах розвитку дитини дозволяють зробити ряд висновків. Отримані результати підтверджують значущість створюваних умов цілеспрямованого використання комплексу

формуючих впливів. Так, в експериментальних групах динаміка росту рівнів сформованості креативності дітей змінилася в позитивну сторону на кінець формуального етапу експерименту: кількість дітей з високим рівнем сформованості креативності зросла на 13,0%; з середнім збільшилася на 3,9%; низьким зменшилася на 16,9%. Добре видно, що експериментальна група за всіма показниками сформованості креативності вище контрольної групи.

Впровадження розроблених нами педагогічних умов формування креативності у дітей старшого дошкільного віку послужила чинником розвитку установки на творчість, емоційної сприйнятливості,

уяви, самостійних способів дії. Основне завдання дослідження було спрямоване на розвиток внутрішнього світу дитини і самостійних творчих способів вирішення завдань.

Методологія та методика дослідження вимагали урахування самих різнобічних факторів педагогічного впливу залежно від особистісних особливостей кожної дитини – учасника експерименту. У результаті експерименту нам вдалося виявити три рівні сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку. Найбільш високий рівень розвитку припускає, що основні його показники – розвиненість образної сфери свідомості, установка на творчість, можливості самостійних способів дій – вище середніх оцінок даних якостей у всіх інших учасників експерименту. До другого рівня розвитку відносилися діти старшого дошкільного віку, у яких показники сформованості креативності за вихідними параметрами не перевищували середніх оцінок. У цю ж категорію увійшли учасники з більш високими показниками сформованості креативності в одній сфері творчих можливостей і нижчими в іншій. У дітей низького рівня креативності установка на творчість і розвиненість образної сфери – нижче середніх показників.

Ці результати дозволили зробити наступні висновки:

– експериментальна група дітей старшого дошкільного віку показала найвищий результат за показниками сформованості креативності;

– заняття в контрольній групі велися традиційним методом. Це підтвердило нашу гіпотезу, що заняття, які здійснюються з урахуванням розроблених нами педагогічних умов, комплексним підходом і ігровим методом, здійснюють більш ефективний формувальний вплив на розвиток креативності дітей старшого дошкільного віку;

– для ефективності розвитку креативності у дітей старшого дошкільного віку потрібно враховувати індивідуальні та вікові особливості дітей і позитивний зразок творчої поведінки;

– велика кількість дітей активно виявляла креативність, що мало місце і в інших видах діяльності. Крім того, у більшості дітей отримали подальший розвиток особистісні якості, що характеризують готовність дітей до творчої діяльності – пізнавальна активність, мотиваційна спрямованість. Діти виявляли великий інтерес до творчої діяльності, у них з'явилося більше самостійності і творчої ініціативи;

– батьки стали відзначати у дітей застосування творчого підходу і в інших видах повсякденної життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпритация данных / А. Д. Наследов. – Санкт-Петербург : Речь, 2006. – 392 с.

Рецензенти: Мещанінов О. П., д.пед.н., професор;
Гришкова Р. О. ., д.пед.н., професор.

© Антонішина В. Л., 2012

Дата надходження статті до редколегії 06.04.2012 р.

АНТОНІШИНА Вікторія Леонідівна – аспірантка Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: креативність, формування креативності у дітей старшого дошкільного віку.